

GCR-voorbeeldprogramma De Fruitmotor: *samen werken aan een duurzame, circulaire economie meervoudige waardecreatie door samenwerking en vertrouwen in de regio*

Inleiding

De Gebiedscoöperatie Rivierenland (GCR) heeft in de herfst 2017 een uitgebreide haalbaarheidsstudie gedaan naar een gebiedsfonds; zie voor de rapportage: <http://gcrivierenland.nl/gcr-haalbaarheidsstudie-gereed/>. Een van de belangrijke conclusies was dat het voor veel geïnteresseerden nog niet duidelijk is wat integrale gebiedsontwikkeling precies inhoudt. Diverse gesprekpartners benadrukten dat onder andere een **voorbeeldproject** kan helpen om zichtbaar te maken wat integrale gebiedsontwikkeling precies betekent. Het GCR-voorbeeldprogramma De Fruitmotor is na ons voorbeeldproject Betuwewind: *meervoudige waardecreatie door samenwerking en vertrouwen*, een volgende stap in het zichtbaar maken en belangstelling opwekken in onze ontwikkeling in Rivierenland.

Ontwikkeling

Hoe het begon. In februari 2015 verkende Peter van Luttervelt in opdracht van RVO DuurzaamDoor of een “afvalloze regio” in Rivierenland haalbaar was. Op een van de bijeenkomsten die hij organiseerde voor geïnteresseerde telers, bestuurders en burger-ondernemers ontmoette hij Hilde Engels, die innovatieve streekproducten stimuleerde vanuit haar Stichting De Fruitmotor. Samen ontwikkelden ze het idee van De Fruitmotor waarin meervoudige waardecreatie uit reststromen centraal staat, en gecombineerd wordt met herstellende natuurinclusieve landbouw en sociale activiteiten. Alles in samenwerking, voor, door en met de regio, gericht op maatschappelijke impact. Al snel voegde Henri Holster zich bij De Fruitmotor, met zijn agrarische achtergrond een welkome aanvulling. Er werd besloten een coöperatie op te richten waarin samen gewerkt wordt aan de transitie naar een duurzame, circulaire voedselketen. Uit de gesprekken met potentiële deelnemers kwam naar voren dat de verdiensten in de keten niet eerlijk worden verdeeld. Elke ketenpartij probeert zijn opbrengsten te maximaliseren. *De Fruitmotor wil juist de keten optimaliseren door samenwerking waarbij elke schakel een eerlijke prijs ontvangt.* In december 2016 werd daarom een ketencoöperatie opgericht, waarvan alle schakels lid kunnen worden en het beleid mee bepalen. Rabobank West Betuwe maakte een voortvarende start mogelijk.

Wat De Fruitmotor concreet doet? Van Betuwse restappels worden heerlijke producten gemaakt. Bij De Fruitmotor noemen ze die restappels *krenkelaars*: appels met een vlekje of plekje die niet voldoen aan de eisen van de supermarkt. De eerste Krenkelaar Appelcider (6,5% alcohol) en Appelsprankel (0% alcohol) werden in december 2016 gemaakt. De producten worden verkocht door de coöperatie en de opbrengst wordt besteed aan verduurzaming van de fruitteelt: bloemranden, bijenhagen en nestelplaatsen worden aangelegd voor wilde bijen en andere bestuivers. Hoe meer en hoe meer verschillende wilde bestuivers in de boomgaard, hoe beter de bestuiving van de fruitbloesem en hoe minder krenkelaars worden geteeld. De Fruitmotor wil natuur terugbrengen in de boomgaard door natuur logisch in te passen in de bedrijfsvoering van de teler. Dus zijn het gebruik van bestrijdingsmiddelen, een gezonde bodem en schoon slootwater ook speerpunten voor verduurzaming. Het uiteindelijke doel is om met diverse partijen een bestendig Betuws bijenlandschap te realiseren. Maar het stopt natuurlijk niet bij natuurinclusieve landbouw en een biodiverser landschap. Er ligt ook een opgave voor verduurzaming van energieverbruik, mobiliteit, regionale distributie etc. De Fruitmotor draagt ook hierin bij door bewustwording, kennisverzameling en kennisoverdracht, samen met andere partijen. De Fruitmotor richt daarom een Circulair Praktijkcentrum op onder de noemer: “ontmoeten, leren en doen”.

Samenwerking staat centraal. De Fruitmotor werkt samen met diverse (meest regionale) partijen. Samenwerking vanuit de keten vindt plaats met fruittelers (o.a. Bert den Haan uit Kerk-Avezaath), fruitverwerkers (zoals Betuws Wijndomein), verkooppartners die de producten in hun winkel leggen of op de menukaart zetten en burgers die als consument de producten kopen. Daarnaast is kennisoverdracht belangrijk en werkt De Fruitmotor samen met ROC Rivier, Aeres Hogeschool, Wageningen Universiteit & Research, Louis Bolk Instituut, Radboud Universiteit, het Groene Brein, True Price, Impact Institute. Op sociaal vlak werkt De Fruitmotor samen met Social Enterprise NL en met Werkzaak Rivierenland om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt te betrekken in zijn activiteiten. Op economisch gebied werkt De Fruitmotor samen met het platform Verspilling is Verrukkelijk, met Stichting DOEN en Rabobank West Betuwe. Tenslotte wordt geregeld gesproken met gemeenten in Rivierenland, het Waterschap, Regio Rivierenland en Provincie Gelderland om gezamenlijk op te trekken, net als met de Nederlandse Fruittelers Organisatie en fruitveiling FruitMasters.

Resultaten met effect (2020)

1. Er is in 2020 al meer dan 100 ton krenkelaars tot duurzame verwaarding gebracht.
2. Krenkelaar Appelpider werd bekroond tot Beste Cider van Nederland.
3. Krenkelaar producten zijn landelijk verkrijgbaar. Inmiddels bestaat de range uit 6 producten.
4. Vijf Betuwse fruittelers zijn lid geworden en verduurzamen hun terrein door gestructureerd om de 100 meter een bloemenrand te beheren en nestelkisten te plaatsen voor wilde bestuivers.
5. Tot nu toe zijn al 4.500 m² aan biodiverse bloemranden aangelegd.
6. Verdere samenwerking met Agrarische Natuurvereniging Lingestreek leidt tot 48 agrarische bedrijven in de Betuwe die aan de slag gaan met natuurinclusieve landbouw en natuurinclusiviteit inpassen in hun bedrijfsvoering.
7. Daarvoor vormt kennisoverdracht en begeleiding de basis voor duurzame toepassing.
8. De Fruitmotor telt 90 leden en meer dan 100 donateurs en groeit nog steeds.
9. Jaarlijks vinden minstens 5 bijeenkomsten plaats voor leden (waarvan 2 algemene ledenvergaderingen) waarin ontmoeten, leren en doen centraal staan.
10. De Fruitmotor is verschenen in meer dan 30 artikelen online en in landelijke kranten en tijdschriften; in de meeste gevallen samen met een van de samenwerkingspartners.

Succesfactoren/ lessons learned

1. *Integrale aanpak* steeds voor ogen houden: meervoudige waardecreatie op ecologisch, sociaal en economisch vlak, op weg naar een duurzame, circulaire regio.
2. Zorg dat activiteiten leiden tot *zichtbaar* resultaat: flessen Krenkelaar met prachtige etiketten, fleurige bloemranden, promotieborden aan de openbare weg, een werkboek voor fruittelers, etc.
3. Zorg dat resultaten *breed gedeeld* worden: afronding van een succesvol traject wordt gevierd met een presentatie aan stakeholders en leidt tot publicatie en PR.
4. Succes leidt tot *erkenning*: samenwerking met aantoonbare resultaten leidt tot aanhaken van nieuwe partijen; ook zij die eerst uiterst kritisch tegenover De Fruitmotor stonden.
5. Succes & samenwerking leidt tot *vertrouwen*: groei kost geld en de organisatie van De Fruitmotor heeft een bepaalde omvang nodig om zelfvoorzienend te zijn. De eerste jaren heeft De Fruitmotor financiële ondersteuning nodig voor zijn impactvolle activiteiten. Dankzij Stichting DOEN, Rabobank West Betuwe en anderen kon De Fruitmotor zich ontwikkelen.
6. *Draagvlak* is belangrijk: in de eigen coöperatie maar zeker ook van samenwerkingspartners en ondersteunende partners. Zonder samenwerking geen resultaat.
7. Betrek kennisspecialisten en *deel kennis*: De Fruitmotor faciliteert verduurzaming door steeds kennisspecialisten in zijn projecten te betrekken. Dat varieert van inspirerende sprekers op zijn jaarfeesten tot intensieve samenwerking met universiteiten zoals de Wageningen Universiteit. Samen met het netwerk leren is cruciaal, niet alleen in de eerste fase, maar ook later.

8. Het *meten van effecten* is belangrijk: de samenwerking met Wageningen Universiteit & Research die onderzoek doet naar bestuivers is belangrijk geweest voor de band met fruittelers. De fruittelers van De Fruitmotor nemen deel aan het WUR-onderzoek en hun enthousiasme is groot wanneer weer meer bijen zijn geteld op de bloemranden, waaronder zelfs enkele soorten die als bedreigd bekend staan. Door de aangetoonde effectiviteit van hun werk willen de fruittelers meedoen aan het aanbrengen van een dichter netwerk van bloemranden op hun terrein.
9. *Integratie* in bedrijfsvoering is cruciaal: om bloemranden niet een tijdelijk maar langdurig onderdeel van de boomgaard te laten zijn, moeten ze een logisch onderdeel worden van het werk in de boomgaard dat bijdraagt aan de waarde voor de fruitteler. Die waarde kan zijn: aantrekkingskracht op bezoekers die geld besteden in hun boerderijwinkel, of directer in hun zgn. License to produce. De maatregelen die wilde bestuivers bevorderen, zoals het aanleggen van bloemranden, dragen namelijk bij aan het behalen van "On the way to PlanetProof"-certificaat van fruittelers dat vereist wordt door de afzetorganisaties en waarmee ze dus toegang krijgen tot afzet van product!
10. Je hebt *goede mensen/ verschillende expertise* in elke fase van het proces nodig. Door de groei van de productverkoop is De Fruitmotor steeds meer een onderneming geworden: onder andere planning, inkoop, verkoop, administratie en boekhouding eisen steeds meer aandacht. In het proces van professionalisering past het toepassen van ICT-systemen en het aanboren van specialistische kennis door nieuwe medewerkers aan te trekken.
11. *Hefboomwerking* vanuit het business model: een fruitteler heeft gemiddeld 6% restfruit dat niet voldoet aan de eisen van de supermarkt. De Fruitmotor koopt daarvan het deel dat nodig is voor productie van ciders, maar verduurzaamt wel 100% van het terrein van de teler (gemiddeld 20 ha.). Hoe meer krenkelaars De Fruitmotor koopt, hoe meer terreinen er verduurzaamd worden.

Wat ging niet goed?

1. Een startende organisatie is kwetsbaar. Alleen door diepe *overtuiging* van een zelfopdracht kunnen oprichters *volhouden* om energie te steken in de organisatie van een nieuwe economie. Op verschillende momenten is volharding belangrijk geweest: bij afwijzing van subsidies bij de start, bij het overlijden van Peter.
2. De Fruitmotor streeft naar de transitie van het voedselsysteem en bewerkt daarom een *hele keten*. De Fruitmotor heeft voor verschillende stakeholders andere doelstellingen om tot die transitie te komen. Voor mensen die niet gewend zijn aan systeemdenken, lijkt het al snel dat het beleid van De Fruitmotor alle kanten opgaat. Dat klopt ook. De strategie is uitgekend om in de breedte van de keten te komen tot verandering. Steeds wordt gekeken naar wat al mogelijk is, waar zich kansen aandienen. Zo is soms een situatie nog niet rijp voor verandering en dan wordt een andere volgorde aangehouden, misschien zelfs met andere stakeholders. Maar De Fruitmotor houdt altijd zijn lange termijn impactdoelen goed voor ogen: tegengaan van verspilling, realisatie van een Betuws bijenlandschap, benutting van alle talenten (waaronder mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt), door samenwerking die leidt tot nieuw ondernemerschap in een duurzame, circulaire economie.

Tijdslijn: belangrijke momenten

- Februari 2015: Verkenning verduurzaming fruitteelt.
- November 2016: Start bouw organisatie m.m.v. Rabobank West Betuwe.
- December 2016: Oprichting De Coöperatieve Betuwse Fruitmotor U.A. door Peter van Luttervelt, Hilde Engels en Henri Holster; eerste flessen Krenkelaar verkocht; eerste jaarfeest Betuwe Bruist.

- Augustus 2017: Eerste resultaten met maatschappelijke impact m.m.v. Stichting DOEN.
- September 2017: De Fruitmotor 2^e bij Duurzame Dinsdag.
- December 2017: Coöperatie heeft inmiddels 200 Vrienden, 4 telers en meer dan 50 regionale verkooppartners; tweede jaarfeest met thema Natuurinclusief ondernemen.
- April 2018: mede-oprichter-bestuurder Peter van Luttervelt overlijdt.
- September 2018: Krenkelaar Appelcider bekroond tot Beste Cider van Nederland.
- November 2018: Statutenwijziging van De Fruitmotor: van flits- naar ketencoöperatie.
- December 2018: derde jaarfeest met thema Betekenisvol ondernemen.
- Mei 2019: Koningspaar bezoekt De Fruitmotor; De Fruitmotor wint de Accon Circulair Award.
- Juli 2019: Stichting DOEN steunt opschaling De Fruitmotor.
- Oktober 2019: 5^e plaats in de Duurzame 100; Telerswerkboek Bijen in de Boomgaard.
- December 2019: eerste ALV van De Fruitmotor; vierde jaarfeest met thema Sociaal ondernemen.
- Januari 2020: De Fruitmotor breidt uit met een financieel-, community- en verkoopmedewerker.
- Juli 2020: symposium True Price van Betuwse appels.
- 2030: Betuwse fruitteelt is duurzaam en circulair, Betuws bijenlandschap staat!

*werkt samen in
Gebiedscoöperatie
Rivierenland*

Bijlagen

Infographic “De Fruitmotor: samen werken aan een duurzame, circulaire economie”

Infographic “De Fruitmotor: meervoudige waardecreatie door samenwerking in de regio”

Contact

Meer informatie: zie www.defruitmotor.nl + www.GCRivierenland.nl

Of contact via: a.gerritsen@GCRivierenland.nl